

א. העדים היו מתכנסים בחצר גדולה שהיתה בירושלים, ו'בית יעזק' היתה נקראת. [הסיקו, מלשון ויעזקה ויסקלהו – סייגו בגדר אבנים מסביב. ולשון שבח הוא ולא צער, והיו עושים להם סעודות גדולות כדי שיהו רגילים לבוא, ולא היו מצטערים שם וגם מקומם היה מרווח (תוס').] ובית דין בודקים אותם שם.

בראשונה לא היו זוים משם כל היום (כדין כל היוצא חוץ לתחומו בשבת שאין לו אלא ד' אמות. וכל החצר כד' אמות). התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכים אלפים אמה לכל רוח. [ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה ליילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגייס ומן הנהר ומן המפולת – הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים לכל רוח].

המנחת-חינוך (כד, ד) נקט שאין התר אלא לבא בתוך י"ב מיל [ולא שכיח שיבואו ממקום רחוק יותר], אבל הבא מחוץ לתחומין דאורייתא, אין לו לזוז ממקומו.

ב. כיצד בודקים את העדים – זוג שבא ראשון בודקים אותו ראשון, ומכניסים את הגדול שבהם ואומרים לו: אמור כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה. ופירש אביי: פגימתה להיכן נוטה – אם אמר לפני החמה לא אמר כלום, שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה; לצפונה או לדרומה – אם אמר לדרומה, בימות הגשמים לא אמר כלום ובימות החמה דבריו קיימים, ואם אמר לצפונה – בימות החמה לא אמר כלום ובימות הגשמים דבריו קיימים. כמה היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב. אחד אומר גבוה שתי מרדעות ואחד אומר שלש – עדותם קיימת. אחד אומר שלש ואחד אומר חמש – עדותם בטילה, אבל מצטרפים לעדות אחרת. (רש"י: אחד מהם מצטרף עם עד אחר שאומר כמותו).

דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו, שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה.

ג. ראינוהו במים (משתקף בנהר וכד'), בעששית, בעבים – אין מעידים עליו. וכן חציו במים / בעששית / בעבים וחציו ברקיע – אין מעידים.

ראינוהו מאלינו ושכנו לראותו מדעתנו (כדי להעיד עליו) ושוב לא ראינוהו – אין מעידים עליו, שמא לא היתה זאת הלבנה אלא עוגל של ענן לבן.

משמע שאם לא שבו לראותו – מעידים על פי מה שראו מאליהם בלא כוונה מיוחדת (ע' טורי אבן; חדושים ובאורים ועוד). ויש מי שצדד שאין להעיד על סמך ראייה ללא כוונת עדות (עפ"י באר אליהו חו"מ ז, ה).

דף כד

לג. א. כיצד מקדשים את החודש?

ב. האם מקדשים את החודש רק כשנראה בזמנו או רק שלא בזמנו, או בשניהם?

א. ראש בית דין אומר מקודש (וידבר משה את מעדי ה') וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש (אשר תקראו אתם – אתם (רב פפא); אלה הם מועדי (רב נחמן בר יצחק); מקראי קדש – שתי פעמים).

קידוש זה היה נעשה בעסק גדול ובתשבחות, והיו מברכים על היין שלש ברכות (כמפורט במסכת סופרים יט. וע' סנהדרין ע: צפנת פענח סוף הלכות סוכה; סידור ריעב"ץ שער החדש).

קכו

ב. בין שנראה בזמנו (– ליל שלשים) בין שלא נראה בזמנו (ומעברים את החדש) – מקדשים אותו. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו אין מקדשים אותו שכבר קדשוהו שמים. פלימו אומר: בזמנו אין מקדשים אותו (שאינו צריך חיזוק) שלא בזמנו מקדשים אותו. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: בין כך ובין כך אין מקדשים אותו (וקדשתם את שנת החמשים – שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים).
אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק.

לד. לא תעשון אתי... – מה נכלל באיסור זה?

לא תעשון אתי... – לא תעשו (צורות) כדמות שמי – הן שמיים שעל הארץ, כגון תבנית היכל, תבנית חצר, עזרה שלחן ומנורה [אבל עושה מנורה של חמשה, ששה או שמונה קנים. וכן עושה מנורה של עץ שהיא פסולה לדעת חכמים [וריר"י אוסר, שלדעתו היא מנורה כשרה]; הן שמיים המשמשים במרום, במדור העליון – כדמות אדם, או דמות ארבע פנים (שבכסא הכבוד) ביחד (שגם אם מצא דמות אדם, אסור להשלים לד' פנים. עפ"י תוס'), וכן אסרו בברייתא לעשות כדמות אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת. וכן שמיים שבמדור התחתון, כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות.

נחלקו הפוסקים אודות ציור שאינו בולט. וכן נחלקו בצורת פרצוף אדם לבד, ללא גוף. ואם משחית צורתו – מותר לכל הדעות.

ישנן דעות שאף אחת מהפנים שבמרכבה אסורה, אבל להלכה נקטו הפוסקים שאין איסור אלא בארבע הפנים יחדיו, או אדם.

אחרים (= נכרים) שעשו לו צורות – אין איסור להחזיקן, אך משום חשד עבודה זרה (עפ"י רש"י ותוס' כאן. ויש מפרשים: חשד שעשאן) אסרו חכמים להשהות צורה בולטת (כגון דרקון, שהיא צורה חשובה להם. תוס'). ודוקא ליחיד אסרו משום חשד, אבל לרבים מותר כגון אנדרטא במקום ציבורי, וכן נשיא – הרי הוא כציבור.

א. אמירה לנכרי אסורה מדרבנן, אך לצורך מצוה כגון רבן גמליאל שנצרך לצורות לבנה, לא גזרו (עפ"י תוס'). ואפשר שהוא הדין במקום צורך גדול. עפ"י טוב רואי. ויש אומרים שהנכרי עצמו אסור בעשיית צורות אלו (עפ"י רמב"ם).

ב. דעת כמה ראשונים שדמות אדם או מלאכים ושרפים וארבע פנים שבמרכבה – אסור להשהותם מהתורה. ורק לענין חמה ולבנה וכוכבים מותר מהתורה.

צורות העשויות פרקים (כצורות רבן גמליאל, שלא הרכיבם אלא לשעה. עפ"י מפרשים) – משמע בגמרא שמתר. וכן התירו בעושה להתלמד (לא תלמד לעשות... – אבל אתה למד להבין ולהורות).

יש אומרים שהחילוק בין יחיד לרבים, וכן החילוק שבין צורה שלמה לפרקים – אינם קיימים למסקנא.

דף כה

לה. א. האם יתכן שהלבנה תיראה במולדה שחרית במזרח וערבית במערב?

ב. באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו (ביום שלשים), ובליל עיבורו לא נראה – האם עדי שקר הם?

ג. האם יתכן שתראה הלבנה החדשה ביום כ"ט?

ד. למה לא נתפרשו שמותיהם של שבעים הזקנים?